

Főispáni feladattá minősült „az egyetem régen vajúzó kérdése”?

2020. október 01.

Csak néhány hírben és csak „a sorok között olvasva” bukkanhatunk olyan információra, ami a Kolozsvárról menekült magyar egyetemmel kapcsolatos. A 100 évvel ezelőtti Szeged szeptemberi számaiban „lapozgattuk” az SZTE Klebelsberg Könyvtár Contenta rendszerében. Az újság a magyar nemzetgyűlés „numerus clausus”- vitájáról és a helyi közvéleményt foglalkoztató „főispáni installációról” részletesen beszámolt, miközben a „tudománynak élő emberek” találmányait is bemutatta.

Szeged tárt karokkal várta, de a Kolozsvárról 1919-ben menekülni kényszerülő magyar tudományegyetem professzorai kérésére a kultuszminiszter úgy döntött, az intézmény a 1920-21. tanévet még a fővárosban töltheti.

Kolozsvári és fővárosi hírekben

„A kolozsvári egyetem buktatta meg Avarescut (http://dmarchiv.bibl.u-szeged.hu/3407/1/dm_1920_014.pdf)” – írta címlapján az 1920. szeptember 1-jei Szeged, a Magyar Kurírra hivatkozva.

A kolozsvári egyetem buktatta meg Avarescut.

A *Magyar Kurir* munkatársa egy Romániából áruhában menekült német tábornokkal folytatott beszélgetést. A tábornok az Avarescu-kormány bukásáról a következőket mondta:

— A román kormány bukása nem jött váratlanul, ennek ellenére nagy meglepetést keltett, mert senkisésem hitte, hogy Avarescu ilyen gyorsan megy. A bukásnak egyik legfőbb oka az *általános elkeseredés* volt, amely úgy a régi Románia területén, mint a megszállott Erdélyben urrá lett a lakosság köreiben. Szinte hihetetlenül hangzik, hogy *a kormány bukása a kolozsvári egyetem kérdésével szoros kapcsolatban van*. A magyarságnak komoly oka van örülni Avarescu bukásának, mert hiszen ez a kormány hajtotta végre az erdélyi erőszakos választásokat és inaugurálta az erdélyi területen fosztogatásra alapított zsaroló politikát és ez a kormány volt az, amely minden lehetőet elkövetett arra nézve, hogy a trianoni békeszerződés segítségével a magyarságot mindjobban elnyomhassa. Az Avarescu-kormánynak egyet köszönhetnek a magyarok, azt, hogy napról-napra növekszik az autonomisták száma.

Egy Romániából áruhában menekült német tábornokkal beszélgető újságíró szerint: „Szinte hihetetlenül hangzik, hogy **a kormány bukása a kolozsvári egyetem kérdésével szoros kapcsolatban van**. A magyarságnak komoly oka van örülni **Avarescu** bukásának, mert hiszen ez a kormány hajtotta végre az erdélyi erőszakos választásokat és inaugurálta az erdélyi területen fosztogatásra alapított zsaroló politikát és ez a kormány volt az, amely **minden lehetőet elkövetett arra nézve, hogy a trianoni békeszerződés segítségével a magyarságot mindjobban elnyomhassa**.”

Az országos politikai vitában hallatta hangját a volt kolozsvári egyetemi tanár, **Szádeczky-Kardoss Lajos** (https://hu.wikipedia.org/wiki/Sz%C3%83%C2%A1deczky-Kardoss_Lajos) történész. A Szeged is megírta szeptember 4-én **A numerus clausus ellen** (http://dmarchiv.bibl.u-szeged.hu/3410/1/dm_1920_017.pdf) című cikkében, hogy „**az egyetemi beiratkozásokról szóló törvényjavaslat**” vitájában **„Szádeczky Lajos** (...) részletesen **ismertette beszédének elején a kolozsvári egyetemen uralkodó állapotokat**. Nekünk a magyar kultúra terjesztésével visszaesni nem szabad, hiszen a kultúrátlanság így is elég nagy. **Visszariad a tanszabadság korlátozásától, mégis a mostani végső szükség miatt átmenetileg elfogadja**. Ennek a törvényjavaslatnak **csak provizórikus jelentőségűnek kell lennie**, mert a területi integritás visszaállítása után vissza kell térnünk a tanszabadságra. A törvényjavaslatot elfogadja abban a reményben, hogy rövid ideig fog fennállani és a nemzet javára fog szolgálni.”

„Végrehajtják a numerus clausust”

A „numerus clausus”, azaz „zárt szám” néven ismertté vált jogszabállyal a *Teleki Pál* vezette kormány elsődleges célja a felsőoktatásba felvehető hallgatók létszámának a korlátozása volt. A törvénytervezet körüli vita 1920 szeptemberére csúcspontot ért el a nemzetgyűlésben, amelynek üléseiről részletesen beszámolt **a Szeged. Ez az újság** – önértékelése szerint – „az egyetlen helybeli lap, amely a

Magyar Távirati Iroda bő híryanagán kívül naponta kap telefon és távirati tudósítást a Nemzeti Sajtóirodától s ezzel a teljesen új bel- és külföldi híryanaggal adja a közönség kezébe azt a lapot, amelynek **egyetlen célja, programja: gyorsan és jól kiszolgálni az olvasót.**”

„Szakítani kell azzal a felfogással, hogy aki érettségi bizonyítványt kapott, jogosítva van arra, hogy az egyetemre járjon. Nem jogosítva, hanem csak képesítve lett. **Meg akarjuk válogatni azokat, akik vezetői lesznek a magyar nemzetnek. Evégből vissza kell adnunk a legfőbb oktatást a tudományos és nemzeti céloknak.** (...) Tudósok kellene, akik elsősorban a magyar talajban magyar lelkeket kutassanak” **idézte** a szeptember 3-án utcára került Szeged **Haller István vallás- és közoktatásügyi miniszter „nagy beszédét” a numerus clausus mellett.**

Publicisztikában igyekezett megmagyarázni olvasóinak a nemzetgyűlési tervezet hátterét a Szeged. A szeptember 10-i **Iskolai reformok** (http://dmarchiv.bibl.u-szeged.hu/3414/1/dm_1920_021.pdf) című **szerkesztőségi vezércikk** szerint: „A megcsönkített új Magyarország nem élhet meg az eddigi lábón, alkalmazkodnia kell az új viszonyokhoz minden téren, így kulturális berendezkedésében is. Nem nézhetjük többé tétlenül azt a beteges túltengést, mely felső- és középiskoláinkban évek óta tapasztalható. Az ifjúság tömegesen tódul a gimnáziumokba, elárasztja az egyetemeket, aztán a lateiner-pályákat. Az eredmény: túlprodukción az egész vonalon s a szellemi proletáriátus ijesztő terjedése.

Haller István kultuszminiszter most erélyes akciót indít, hogy e káros fejlődést megállítsa. Rendeletileg intézkedett, hogy a középiskolai ifjak szigorított szelekció alá vétéssenek a beíratáskor és felvételi vizsgálattal selejteztessenek ki a gimnaziális tanulmányokra nem való elemek. Ugyanekkor új törvénnyel gondoskodik az egyetemeken a hallgatók számának korlátozásáról a zárószám (numerus clausus) segítségével.

Mindkét műveletnek az a célja, hogy javítson az iskolák mai túrhetetlen állapotán. (...)

Haller miniszternek – ahogy a nemzetgyűlésen kifejtette – további mélyreható tervei vannak. Magyar tudományosságot akar műveltetni a hazai egyetemeken, nemzeti kultúra lebeg a szeme előtt és az egyetemek decentralizálására készül, szétszotva az egyes intézeteket a vidéken, hogy magyar hímpor legyen a munkájukon s az ifjúság zöme vidékeink nemzeti erkölcsében nevelődjék.”

A „hallgattassék meg a másik féle is” mottó jegyében a Szeged szeptember 18-án az erdélyi származású politikus, Ugron Gábor a numerus clausus elleni beszédét – többek között – úgy összegezte, hogy „Megéri a numerus clausus gondolatát, meg van győződve arról, hogy ennek a kivitele mást fog eredményezni, mint amire céloznak vele. Tudja, hogy a nemzetgyűlés többsége a numerus clausus álláspontján áll. Döntő kell, hogy legyen a felvételinél elsősorban a hazafiság és a megfelelő

tudományos előképzettség”. Ám „ezt a kérdést igazságosan végrehajtani nem lehet. Véleménye szerint nem helyes, hogy egyik fiatalembert a másikkal szemben, ha igazságosan is, árulkodásra neveljék.” A politikus „Kifogásolja, hogy a numerus clausus útján lehetőségessé válik, hogy a nők kizárassanak az egyetem falai közül, ugyanakkor, amikor a választójogot megadjuk a nőknek.”

(Egyébként 1920. szeptember 26-án a 219 fős nemzetgyűlésből 64 képviselő vett részt a szavazáson. Közülük 57 képviselő, a nemzetgyűlés tagjainak 26 százaléka szavazott a törvény mellett, 7 ellene – olvastuk a történetek számszerűsített összegzését a Száz éve fogadták el a zsidókat kirekesztő numerus clausust (<https://neokohn.hu/2020/09/21/szaz-eve-fogadtak-el-a-zsido-diakokat-kirekeszto-numerus-clausust/>) című cikkben az internetes világhálón.)

SZEGED

Végrehajtják a numerus clausust.
— Hány elsőéves hallgatót vehetnek fel az egyetemekre? —

BUDAPEST, szept 29. *A Nap* jelenti: A kormány végleges elhatározását, hogy **hány** elsőéves hallgatót vehetnek fel az egyetemekre, ma közli a hivatalos lap. E rendelet végrehajtása a numerus claususnak, mely ekként az összes tudományegyetemen életbe lép. *Haller István* közoktatásügyi miniszter úgy rendelkezett, hogy a **budapesti** hittudományi karra 50, a jog- és államtudományra 500, az orvostudományra 600 orvos és 100 gyógyszerész, a bölcsészeti karra pedig 300 bölcsész és 100 gyógyszerész vehető fel. A **kolozsvári** egyetem jogtudományi karára 200, orvostudományi karára 100 orvos és 30 gyógyszerész, a bölcsészeti karra 100, a mennyiség-tani, természettudományi szakra pedig 50 bölcsész és 30 gyógyszerész vehető fel. A **pozsonyi** egyetem jogi karára 200, az orvostanira 100, a filozófiára szintén 100 elsőéves hallgatót lehet felvenni. A **debreceni** egyetem hittudományi karára 50 a jogtudományira 200, a filozófiára pedig 100 elsőéves hallgató vehető fel. Az egri, kecskeméti, sárospataki és miskolci *jogakadémia* mindegyikén 60 elsőéves jogászt vehetnek fel. A **műegyetemen**: a mérnöki osztály 300, az építészeti 100, a műépítésmérnöki 450, a vegyészmérnöki 100 és a közgazdaságtanin 100 elsőéves hallgatóval kezdhető meg a tanév.

„Végrehajtják a numerus clausust. – Hány elsőéves hallgatót vehetnek fel az egyetemekre? (http://dmarchiv.bibl.u-szeged.hu/3431/1/dm_1920_038.pdf)” címmel a Szeged 1920. szeptember 30-i száma közölte – A Nap jelentésére hivatkozva –: „A kormány végleges elhatározását, hogy hány elsőéves hallgatót vehetnek fel az egyetemekre, ma közli a hivatalos lap. **E rendelet végrehajtása a numerus claususnak, mely ekként az összes tudományegyetemen életbe lép. Haller István** közoktatásügyi miniszter úgy rendelkezett, hogy (...) **A kolozsvári egyetem jogtudományi karára 200, orvostudományi karára 100 orvos és 30 gyógyszerész, a bölcsészeti karra 100, a mennyiség-tani, természettudományi karra pedig 50 bölcsész és 30 gyógyszerész vehető fel. (...)**”

Ezek az elsőéves hallgatók egy év múlva másodévesként érkeznek majd a Tisza-parti városban berendezkedő egyetemre.

Aigner Károly „beszélhetne, de minek”?

Szeged súlyos anyagi nehézségekkel küzdött 100 éve. A Szeged nevű helyi napilap 1920. szeptember 5-én megírta: „Városszerte kínos feltűnést keltett a főszámvevőnek az a lehetetlen javaslata, hogy **a jövő évi városi költségvetésben mutatkozó nyolc és félmillió deficit fedezetére 250 százalékos pótdót vessen ki a város** az adóval amúgy is agyonterhelt polgárookra.”

Szokása szerint „két napot töltött dr. Somogyi polgármester a fővárosban, hogy a város legfontosabb ügyeit lehetőleg dűlőre juttassa. Természetes, hogy ezek közül az első helyen a faellátás szerepelt” adta hírül a Szeged című újság szeptember 11-én. Tehát **az egyetem ügye fel sem vetődött már a szegedi polgármester 100 évvel ezelőtti fővárosi tárgyalásain.**

„Mindent vitt”, vagyis **a helyi közvélemény érdeklődését lekötötte** a szeptember 14-én közzétett hír – „**Dr. Aigner Károlyt főispánná nevezte ki a kormányzó.** Megszűnt a kormánybiztosi állás” – és következményei.

„Az új főispán a következőket mondotta munkatársunknak kineveztetése alkalmából: Szubjektíve örömmel tölt el az a tudat, hogy Szegeden én vagyok az első főispán a forradalmi idők lezajlása óta. (...) Síp és dob nélkül való szorgalmas munka vezethet szerintem csak eredményre. (...) Végül megjegyezte dr. Aigner főispán, hogy becsületesen a most elmondottaknál többet nem mondhat. **Beszélhetne ez alkalomból a szegedi egyetem kérdéséről egészen a közellátás biztosításáig olyan formában, ahogy azt a képviselői választások alkalmával már megszoktuk. De minek?**”

Szimpatia övezte az új főispánt. A szeptember 16-i lapszám vezércikke „Dr. Aigner Károly” címmel jelent meg. A szerkesztősége szerint „osztatlan örömmel” fogadta „Szeged város egész társadalma” a kinevezést, mert Aigner „a társadalmi béke gondolatával jött, e gondolat jegyében dolgozott eddig” is.

A „főispáni installáció” programját a szeptember 25-i lap közölte röviden. Annál hosszabban tudósított a Szeged dr. Aigner Károly főispáni beiktatási ünnepségének részleteiről (http://dmarchiv.bibl.u-szeged.hu/3427/1/dm_1920_034.pdf) szeptember 26-án. A vasárnapi lapszám felét szánták beszámolóknak. Szó esett az ünnepi misétől és a polgármester üdvözlétől kezdve Aigner főispán programbeszédén át a tisztelgő küldöttségek és Tisza-szállóban rendezett bankett részletes bemutatásáig.

A szónokló városatyák közül is csak **dr. Tóth Imre beszélt az új főispán feladatairól.** Kimondta: „(...) A második feladata pedig **ennek a régi kormányok által mostohagyermekként kezelt alföldi metropolisnak érdekeit illetékes helyen képviselni és megóvni.** A letűnt idők hatalmon lévő emberei vagy nem akarták, vagy nem tudták városunknak, e nemzeti fővárosnak fontosságát és asszimiláló erejét felismerni, vagy ha felismerték is, a letűnt osztályuralom legnagyobb átkaként a rokonság, a barátság, a szülőföld varázsa, vagy más magánérdek **mindig elütötte városunkat jogos igényétől.** Hogy többet ne említsek, **itt van az egyetem régen vajúdo kérdése, mely folyton és folyton kísért, de városunk legmesszebbmenő áldozatkészsége dacára se tud hozzájutni. Méltóságodra hárul a feladat, hogy Szeged városa az illetékes tényezők által mint nemzeti főváros kezeltessék s hogy jogos kívánságai meghallgattatásra találjanak. (...)**”

Ez miként lehetséges? Például úgy, hogy befolyásos politikusokat hívtak Szegedre és „kényeztettek”. Szeptember utolsó napján azt is hírrelte a regionális újság, hogy „**Gróf Teleki Pál miniszterelnök, Szeged város első kerületének nemzetgyűlési képviselője október 10-én Szegedre érkezik, hogy választói előtt részletes beszámolót tartson.**

Haller István közoktatásügyi miniszter és dr. Vasek Ernő volt kormánybiztos-főispán **nejeikkel** néhány képviselő társaságában, **Várhelyi József** prépost meghívására holnap a prépost **felsőtanyai szőlőjére érkeznek szüretre**. Az előkelő vendégek csütörtök estét a városban töltik es pénteken utaznak vissza Budapestre.”

Tudománynépszerűsítő szerepre készülve

„Magyar nyelvű *jogi vizsgák* Jugoszláviában. A Nap-nak jelentik Szabadkáról” – kezdődik a szeptember 24-i hírcsokor egyik darabja.

„A Budai Dalárda Sopronban. A Hétfői Hírlapnak jelentik Sopronból” kezdetű, a szeptember 28-i lapszámba emelt információ a Budai Dalárda és az *egyetemi zenekar* közös programjáról adott hírt. Mindez jelezte a korabeli olvasónak: **a Szeged című lap felszínén tartja a felsőoktatással kapcsolatos híreket.**

Ám nem csupán gyűjtötte, hanem „**gyártotta**” is a Szeged az ismeretterjesztő cikkeket. A szeptember 26-i vasárnapon „**Látogatás a szegedi technikusoknál**” címmel közölt riportot a napilap. Már a főcím alatt közölte a szenzációkat: „**Babnigg tanár diktafonnal összekötött telefonnal kísérletezik. – Rohonyi gépészmérnök újítása a beszélő-mozi terén. – Vladiszávlyev technikus hatvanezer voltos feszültséget termelő transzformátort készített.**”

A riporter szerint „**A huszadik század technikai vívmányait élvezi ma minden ember, anélkül, hogy a nagyközönség túlnyomó többségének egyáltalán tudomása lenne arról a megfeszített tudományos munkálkodásról, hónapokat, éveket igénybevevő kísérletezésekről, amelyek végeredményeképp a technikus egy-egy újabb találmánnyal, praktikus újítással szolgálja mindnyájunk kényelmét.**”

Babnigg Béla főgimnáziumi tanár az iskola – a mai Radnóti gimnázium – „II. emeletén berendezett laboratóriumában fogadott. (...) A falnak úgyszólván minden helyét különböző színű és nagyságú vezetékek borítják, villamos izzólámpák, kapcsolótáblák, motorok és hatalmas faállványokra szerelt elektromos mérőszervek alkotják a laboratórium egész berendezését. Még egy széket sem találni sehol. Látszik, hogy ezen a helyen nem látogatásokra, hanem csak a munkára vannak berendezve. A professzor kérdéseimre a következőket mondotta el legújabb találmányáról:

– Most egy telefontal összekapcsolandó diktafon-szerkezeten dolgozom. A dolog lényege abban áll, hogyha valaki nincs odahaza, a készülék esetleg telefonhívásra leadja a gazdája üzenetét a jelentkezőnek, vagy pedig felveszi a gazdájának szánt üzenetet.

(...)

Rohonyi Gyula gépészmérnököt Petőfi-utcai laboratóriumában találtam. Ízlésesen berendezett dolgozószobájában a legrédekesebb rend honol. A falon kifüggesztett szabadalmak sorozata bizonyítja a kiváló fizikus eddigi sikereit. **Most egy beszélő mozigépet konstruált, amely abban tér el az Edison féle kinetofóntól, hogy a hangot nem gramofon, hanem egy a mozifilmre fölvett hang-film adja vissza.** Ezáltal nem fordulhat elő az az eset, hogy a beszéd vagy ének nincs összhangban a vetített képpel és ha a film elszakad, a gramofon azért tovább működik. (...)"

Szeged egyik legkiválóbb motor-specialistáját, **Jesch László gépészmérnököt** a felsőipar-iskolában – ma Déri szakközépiskola (A szerk.) – lévő laboratóriumában találtam meg. Ő inkább **szakkönyvek írásával és tudományos buvátkodással foglalkozik.**"

„A legfiatalabb szegedi technikust, „**Vladiszávlyev Vladimírt** látogattam meg Tisza Lajos körúti dolgozószobájában. A fiatal mester (...) **éppen egy hatvanezer voltot termelő transzformátorral dolgozott**” – folytatta 100 évvel ezelőtti körútját a Szeged ismeretterjesztő újságírója. A feltaláló **eddig „három találmányra kapott szabadalmat**. Az egyik, **fejlövést védő készülék a géppuskára**, a másik **újabb lövetési módszer ellenséges repülőkre géppuskával**, a harmadik, **egyenáramot termelő szerkezet, amely a váltakozó áramot egyszerű módon átalakítja egyenárammá és így akkumulátorok töltésére is alkalmas**” – sorolta.

A bemutatók után a szegedi riporter összegzésként megállapította: „Jellemző, hogy **Magyarországon senkisémmel törődik a csöndesen, csakis a tudománynak élő emberekkel**. Sem anyagi, sem erkölcsi támogatásban nem részesítik a kísérletezőket. Pedig ha csupán a Szegeden lévő fizikusoknak valamelyik találmányuk tökéletesen sikerül, egyszeribe világhír-névre tesznek szert ezek, a ma még hétköznapi szürkeségben élő, derék emberek.”

SZTEinfo – Összeállította: Újszászi Ilona

Fotók, illusztrációk: SZTE Klebelsberg Könyvtár, internet

A **100 éve...** egyetemtörténeti cikk-sorozatunkban korábban írtuk:

2020-ban:

100 éve: „Tanárok ellenezték az egyetemnek Szegedre helyezését” (/egyetemtortenet/100-eve-tanarok)

A „szegedi egyetem kártyavára megint összedűl”het? (/egyetemtortenet/szegedi-egyetem)

100 éves terv: Pozsony és Kolozsvár egyeteme is Szegeden? (/egyetemtortenet/100-eves-terv-pozsony)

100 éve: A szegedi egyetem ügye Trianon árnyékában (/egyetemtortenet/100-eve-szegedi-egyetem)

100 éve: Kolozsvárott megszűnik a magyar egyetem, amelyet Szeged befogadni készül (/egyetemtortenet/100-eve-kolozsvarott)

Évfordulók: Címlapon a szegedi egyetem ügye (/egyetemtortenet/evfordulok-cimlapon)

Az Egyetem neve:

Szegedi Tudományegyetem

Rövidített megnevezése: SZTE

Székhelye: Szeged, Dugonics tér 13.

Postacíme: 6720 Szeged, Dugonics tér 13.

Központi telefonszáma: (62) 544-000

Az egyetem megnevezése külföldi kapcsolataiban:

latinul:

Universitas Scientiarum Szegediensis

angolul:

University of Szeged

németül: